

Обзор

Глобализация на географията

Globalization of Geography

Виктория Тодорова, Дарина Тодорова

ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“, Исторически факултет, катедра „География“,
5003 Велико Търново, България, ул. „Теодосий Търновски“ № 2,
Ел. адреси: viki_701@abv.bg, dars78@abv.bg

Viktoria Todorova, Darina Todorova

University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and St. Methodius", Faculty of History,
Department of Geography,
5003 Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2 Teodosiy Tarnovski str.,
E-mails: viki_701@abv.bg, dars78@abv.bg

Abstract: Current development reveals some of the aspects of globalization as one of the most frequently discussed questions of our time. Globalization can be defined as a process of increasing economic, social, technical, political and cultural relations between individual countries, organizations and people. It is connected with the global distribution of ideas, capitals, technology and elements of culture. The scientific, technological and information revolution are at the heart of globalization. The new forms of economic organization and human resource management models are transforming a significant part of the world. One of the effects of globalization is that it promotes and increases interactions between different regions and populations around the globe.

Key words:

geography, globalization, regionalization, technological revolution

---

Увод

Глобализацията може да се определи като една от основните тенденции в развитието на съвременната география. Темата е актуална и дискуссионна и провокира критично мислене. Глобализацията през последните десетилетия променя света. Промененият свят, от своя страна, все по-силно въздейства върху процесите на глобализацията (Трансформация в условията на глобализация, 1999).

Интересът към настоящата тема се породи по време на дисциплината „Теоретични основи на географията“ от учебния план на специалност „Педагогика на обучението по история и география“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, която изучавахме през учебната 2019-2020 година. Във връзка с проектно задание по дисциплината, бе изготвена презентация на тема „Глобализация на географията“. В резултат от засилилия се интерес към разглеждания проблем, бе проучена допълнителна литература по темата, презентацията бе обогатена и представена на студентска научна сесия от Международна географска конференция „Гео Декада 2020-2030“, проведена в периода 24-26 ноември 2020 г.

Относно същността на глобализацията като процес и възгледите за нейното възникване съществуват редица публикации (Парашкевов, 2010; Русев, 2017; Дерменджиев, 2020 и др.). Началото на глобализацията вероятно може да се обвърже с Великите географски открития (Желев, 2018). Проблемът за глобализацията и регионализацията в съвременния свят през призмата на географската наука обстойно разглеждат Вълкова (2010), Парашкевов (2010), Михайлов (2011), Русев (2017), Стоянов (2017), Милкова (2018), Дерменджиев (2020) и др.

Глобализацията като процес постоянно нараства и се засилва през последните десетилетия, като скъпява разстоянията в световен мащаб и премахва политически, икономически и културни граници. По тази причина целта на настоящата разработка е да разгледа проблема за глобализацията на географията, като се изложат гледните точки на български автори по въпроса и да се направи преглед на основните аспекти от глобализацията като една от основните тенденции в съвременното развитие на географската наука.

Материали и методи

За разработването на настоящата публикация са проучени статии в научни списания, статии от сборници с доклади от конференции, учебници и учебни помагала, както и интернет-източници, Информацията от литературните източници е синтезирана и анализирана за целите на настоящата публикация. В изложението на текста са представени резултатите от извършеното проучване, като са цитирани основни научни постановки по разглеждания проблем. Последователността на изложението им в текста цели представяне на основните аспекти на глобализацията като процес – същност, възникване, проявление и изражение в географската наука.

Резултати

1. Същност и възникване на глобализацията като процес

Според Дерменджиев, „Глобализацията е процес на световна политическа, икономическа и културна интеграция и унификация. Възгледите за същността ѝ са дискуссионни. От историческа гледна точка това е един от етапите на развитие на капитализма. През призмата на политологичната наука акцент е разпространението на демократичните организации. Икономиката отчита процеса на транснационализация на финансовите пазари, културологията свързва глобализацията с повсеместното разпространение на западната култура и начин на живот. Съществуват и информационно-

технологични подходи на обяснение на процесите на глобализация – появата на глобални средства на телекомуникации“ (Дерменджиев, 2020, с. 10).

Интерес представлява въпросът за началото на глобализацията. Русев (2017) посочва, че с Великите географски открития започва глобализация на световното развитие. Ограничените и слабо систематизирани представи за света търпят качествена промяна. Намаляват „белите петна“ върху географските карти, фрагментарните знания прерастват в научни концепции, издават се енциклопедии. Вече не само откритията и описанията на нови пространства определят същността на географското познание. Появяват се първите опити за систематизиране на натрупания емпиричен материал. Задълбочава се диференциацията на географската наука – създават се нови клонове и направления, изследващи природните и обществените закономерности, както и взаимодействието между тях.

В тази връзка важно значение има подробното рагледаният от Желев (2018) „Колумбов обмен“. Според автора: „трудно може да се каже еднозначно дали Колумбовият обмен е положително или отрицателно влияние в човешката история. Но със сигурност е бил неизбежен, тъй като рано или късно връзката между отделните континенти е щяла да се осъществи. По тази причина обменът може да се приеме като част от общопланетарната еволюция. Като аспекти на Колумбовия обмен се възприемат и аналогичните промени, настъпили в други части на света в резултат на Великите географски открития – Сибир и Далечния изток, Африка, Австралия и Океания, Арктика и Антарктида. Ясно е, че всяко от тези проявления е водило до значими изменения, които са стимулирали хората да взимат смели решения или да търсят научни средства, за да се справят с предизвикателствата на промените“ (Желев, 2018, с. 18-19).

2. Глобализацията в географската наука

Според Стоянов (2017), дълго време географите концентрират вниманието си предимно върху локалното, регионалното и национално пространствено равнище, без да вземат под внимание факта, че микро- и мезоравнището все повече се влияят от промените на макроравнище. Днес въпросът за глобализацията е един от най-често дискутираните.

Глобализацията и регионализацията в съвременния свят като географски феномен разглежда Парашкевов (2010). Според автора, твърденията за „края на географията“ и „края на националната“, за „държавата регион“, са само част от обобщаващите визии за същността на промените, обусловени от глобализацията и регионализацията на съвременния свят. Техният оценъчен поляритет е провокиран от многопластовия характер на двата процеса, чиито вектори на развитие не винаги водят до ясно обозначими и разпознаваеми резултати, но при всички случаи водят до промяна в разбирането за географското пространство. В рамките на този поляритет глобализацията се извежда като процес, при който интернационализирането на икономиката, развитието на световната комуникационна система, активизирането на дейността на транснационалните недържавни формирания, водят до „радикална трансформация на географията, проявяваща се в това, че множество социални условия и отношения са все по-малко свързани с територия, с териториални характеристики“ (Парашкевов, 2010, с. 159).

Словосъчетанието „край на географията“ се открива и в думите на Стоянов (2017), според когото това са пресилени страхове, появяващи се в западната география (подобно на преждевременно предвиждания „край на историята“). Според автора, важен аспект на глобализацията е разгръщането на световната електронна мрежа – интернет. Появява се понятието „виртуално пространство“, противопоставящо се на „реалното пространство“, като повдига въпроса за „географията без време и пространство“ (Стоянов, 2017, с. 89). Тоест, географията няма точно определени граници. Глобализацията не е хомогенна смес, а единство от много светове. Термините глобализация и глобалност имат силно изразено

териториално съдържание, защото глобалната система се формира от структури с по-нисък териториален ранг (континенти, региони, държави, населени места).

Благодарение на технологичната революция, на териториалното разпространение на компютрите и интернет, мобилните телефони, електронните медии с глобално покритие, се появява „киберпространство“, улесняващо и премахващо редица физически бариери в човешката комуникация. Съществуването на този нов тип пространство не елиминира значението на класическото географско пространство в обществения живот, нито нуждите от размяна на вещи и идеи между страните и регионите. Както посочва Михайлов (2011), най-голямо предизвикателство за обществената география и за обществените науки днес е както изследването на геопространствената еволюция на природногеографските, геополитическите, геоикономическите, геочивилизационните пластове, обхващащи структурата на континенти и субконтиненти и преминаващи границите на традиционната национална държава, така и тяхната взаимозависимост във формиращото се транснационално пространство.

Глобализацията, развитието на интернет, медиите, международните научни мрежи отварят неподозирани възможности за приложение на принципите на географското мислене в общественото развитие. В условията на информационна и технологична революция протича динамична еволюция на пространствените системи, отношения и взаимодействия. Географията непрекъснато се обогатява в теоретично и информационно отношение, появяват се непознати на предходните етапи от човешката история технически и технологични възможности за провеждане на научни изследвания, за пътувания и за непосредствен досег с изучаваните явления. Това прави загубата на практическото значение на географските знания невъзможна.

3. Различните аспекти на глобализацията на географията

Според Милкова (2018), процесите на глобализация и регионализация, на диференциация и интеграция оставят различни пространствени „отпечатъци“ в променящата се среда. Ако социологичната наука ги интерпретира съдържателно, теоретично и концептуално, то обществената география „дешифрира“ и анализира техните пространствени кодове. Еволюционните състояния на обществените системи се верифицират и в териториалните структури, поради което са обект на географски прочит. Процесите на адаптация, трансформация и инкорпориране на териториалните системи очертават техния обществен статус, който създава световната социокултурна карта. Географската научна рамка дава аргументи за типизиране на местата съобразно сценариите за обществени трансформации, на подходи както за опознаване и диференциране на териториите, така и за целесъобразното им управление.

Глобализацията може да се опише като все по-сближаваща икономическа интеграция на всички страни на света, в резултат на либерализацията и логическото увеличаване на обема и разнообразието на международната търговия със стоки и услуги, падащите разходи за транспорт, увеличаващата се интензивност на международното проникване на капитал, необятният ръст на глобалната работна сила и ускорената дифузия на технологиите по света, в частност, комуникациите (Council of Europe). Процесът на глобализация, като цяло, остава противоречив. Особено остър е дебатът по отношение на влиянието му върху по-силно и по-слабо развитите страни. Според Вълкова (2010), ползите за развиващите се страни се изразяват във възможността за ползване на постиженията на развитите страни, достъпът до чужди пазари, снабдяването със стоки, които националното стопанство не може да произвежда, нова организация на производството, осигуряване на работни места и др. За развитите страни ползите могат да бъдат намиране на изгодни условия за производство, изнасянето на стоки с по-ниско качество, възможност свободно да се трансферира капитал и др. Загубите, които търпят развиващите се страни от глобализацията са свързани със силната конкуренция

за националното производство; отпускането на заеми от страна на международните институции става срещу неизгодни за тях условия; развитите страни налагат едностранни мерки за внасяните от по-бедните държави стоки; в този процес е неизбежно пренасянето на редица негативни процеси като икономическа или финансова криза, болестни епидемии и др. Развитите страни също усещат негативно влияние от глобализацията. Загубите за тях са например, закриване на части от националното производство. Като цяло проблемите, които възникват са свързани с факта, че отделните общества имат различно развита икономика и производство и съществуват несъответствия в демографския ръст на населението; екологични проблеми; понякога институционалното развитие изпреварва икономическото и това би могло да води до загуби и др.

Глобализацията носи ползи главно на богатите страни и региони, на първо място Северна Америка, ЕС, Европейското икономическо пространство, Япония, Република Корея, Австралия, Нова Зеландия. Всички страни, включени в една или друга степен в регионални и глобални икономически мрежи, изпитват влиянието на структурните кризи в глобалната икономика. Но не може да се отрече, че глобализацията предоставя възможности за по-активен международен диалог и за изработване на общи механизми за решаване на глобалните проблеми.

Както посочва Вълкова (2010), съществено място заема глобализацията на комуникациите, която се свързва предимно с развитието на високите технологии, които направиха възможно скъсяването на разстоянията, улесняване общуването, размяната на стоки и услуги и др. Развиването на тези технологии ги прави достъпни за всеки отделен индивид и прави възможно участието на всяка отделна единица от обществото в глобализационния процес.

Глобализацията на търговията се изразява най-вече в откриването на нови пазари и организации, във възможността за свободното преминаване на стоки и капитали и развиването на национални фирми и производства извън границите на дадена страна.

Предимството на глобализацията в сферата на опазването на околната среда е, че дава възможност за обединяване на усилията за разрешаване на общозначими проблеми като озоновата дупка, замърсяването на водите, изсичането на горите и др.

Научно-техническият прогрес, стопанската динамика, демографските тенденции и новите екологични предизвикателства променят традиционните представи за отношенията между регионите и държавите в света. Усъвършенстването на производствените и комуникационните технологии предизвиква подобряване на транспортната и информационната достъпност между тях.

По отношение глобализацията и регионализацията на съвременния свят, Дерменджиев (2020) посочва, че според американската социология има поне пет ясно разпознаваеми аспекти на глобализацията:

- общи екологични ограничения, към които се отнасят глобалните екологични заплахи, породени от уязвимостта на системата и глобализацията на екологичния риск, като едва в наши дни екологичната деградация започва да бъде отчитана на глобално равнище;

- културна глобализация, свързана с два вида културни явления: разпространение на имащите „западен“ произход индивидуални ценности към всички големи групи на световното население; призоваване на индивидуалните права и идентичност, както и транснационалните усилия за защита на „човешките права“;

- глобализация на комуникациите, свързана с новата ера на информационните технологии – инфраструктурата на глобалната комуникация има силата да премества видимите и невидимите неща от една част на света към друга, незаисимо дали държавите харесват това, или не;

- икономическа глобализация, която обхваща икономическите връзки, покриващи цялото земно пространство. Най-значимите ѝ прояви са взаимовръзките между пазарите,

финансите, стоките и услугите и мрежите, създадени от транснационалните корпорации;
 - политическа глобализация, чиято същност е в институционализирането на международните политически структури.

Заклучение

Глобализацията като процес представлява феномен от разрастващи се по брой и интензитет неща, които имат световно въздействие. Тя съвместява стандарти, достъпи и медии за комуникация, дори и да не могат да функционират. Какво да се разпространи глобално и бързо зависи от степента и мащаба на въздействие на това нещо върху хората и околната среда, а технологиите спомагат за скоростта и качеството на разпространението.

Глобализацията е ключът към по-добър и сигурен живот за хората в цял свят през 21-ви век. Глобализацията за младите хора означава също така повече информация, повече възможности за придобиване на опит, повече мобилност, разнообразие в културния избор и избор на начин на живот и повече възможности за развиване на мрежи по света с техните връстници и изразяване на солидарност. Младите хора са активни в движенията си срещу глобализацията и съществуват много младежки организации с глобално влияние. Активизмът на младежите за справедлива глобализация приема формата на образователни кампании и кампании за обръщане на вниманието, протести, кампании за действие, публикации и стачки. Глобализацията днес влияе практически върху всички основни области на живота и социалната организация. Глобализацията е навсякъде, включително и в света на географията.

Еволюцията на географските идеи е резултат от влиянието на различни фактори, тясно свързани с глобализацията на общественото развитие и научното познание. Тя се активира от природни аномалии и катастрофи, циклично редуващи се периоди на икономически кризи и стабилизация, военно-политически катаклизми, постепенни или резки промени в идеологическите приоритети на отделните общества.

Литература

- Вълкова, Р. 2010. Влияние на процеса на глобализация на света в Европа и в България. Научни трудове на Русенския университет. Том 49, серия 5.2: 24-29
- Дерменджиев, А. 2020. Глобализацията и транснационалните корпорации – процес и продукт на обществените отношения. Сб. от научна конференция по повод 35 години катедра „География“ във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Паус, Велико Търново: 10-31
- Желев, Д. 2018. 10 неразказани истории за света. Общество. Географ.бг; София: ISBN 978-619-91264-0-0
- Милкова, К. 2018. Съвременните обществени процеси през прочутия на социално-икономическата география. Годишник на СУ, Геолого-географски факултет, Книга 2 – География, Том 110: 181-209.
- Михайлов, В. 2011. За глобализацията на света и идеите за „край на географията“. Тези и контратези. Списание Проблеми на географията. 1-2: 23-38.
- Парашкевов, П. 2010. Глобализацията и регионализацията в съвременния свят като географски феномен. Сб. от Научна конференция "Межкултурен диалог и образование в Балканите и Източна Европа". Велико Търново, 27 ноември 2010. ИВИС, Велико Търново: 159-166.
- Русев, М. 2017. Политическа география, геополитика и сигурност. Учебно пособие. УИ „Св. Климент Охридски“, София: 93.
- Стоянов, П. 2017. Регионална география. УИ „Св. Климент Охридски“, София: 210.
https://www.coe.int/es/web/compass/globalisation?p_p_id=82 – Глобализацията. Council of Europe. (достъпен на 20.01.2021)
- <https://www.iki.bas.bg/english/CVita/angelov/book3.htm> - Трансформация в условията на глобализация. Юбилейна научна конференция по случай 50 години от създаването на икономическия институт на БАН на тема: „Икономиката на България на границата на две столетия“. Икономиката на България на прага на новото столетие. Чл. кор. проф. д-р ик.н. Иван Ангелов. София. 8 октомври 1999 г. (достъпен на 20.01.2020)